

Робак В. Є.
Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України

СТАРІСТЬ У СТАРОДАВНЬОМУ СВІТІ: ОСВІТНЬО-ГЕРОНТОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

У статті розглядається роль і значення людей похилого віку у стародавньому світі. Показано, що практично у всіх державних утвореннях того часу старість мала високий суспільний статус, а функції, що покладались на цю віковому когорту, були почесними і відповідальними. В спільнотах, де державна форма правління була відсутня, положення людей старшого віку було більш варіативним і визначалось різними чинниками: звичаєм, релігійною практикою, економічною ситуацією. Робиться висновок про соціально-педагогічну цінність досвіду шанобливого ставлення до старості для освітньо-геронтологічної роботи в сучасних умовах.

Ключові слова: старість, люди похилого віку, стародавній світ, освітня геронтологія

Загально визнано, що ставлення до старих людей є показником рівня культури певного суспільства. За час існування людської цивілізації ставлення до цієї вікової групи зазнавало змін. В доісторичний період суспільний статус людей старшої вікової групи не був стабільним. Чинниками, які формували ставлення до старих людей в цей період, була цінність їхніх знань, умінь та досвіду для інших учасників племені, наявність харчових ресурсів для їх утримання, здатність брати участь у колективній діяльності, традиції та звичаї, що панували у конкретній спільноті. Тому в деяких племенах ці люди користувалися повагою, виконували різноманітні соціально значущі ролі (вчителя, хранителя досвіду і традицій, судді, радника), а в інших – їх убивали або кидали напризволяще. Теза про варіативність положення нечисленних представників старшої вікової групи в доісторичний період підтримується переважною більшістю дослідників [1, с. 16], [21, с. 39], [23, с. 45-96], [24, с. 60], [26].

З утворенням перших держав ситуація почала змінюватися на користь старших людей. Можна стверджувати, що це був один з небагатьох періодів в історії цивілізації, коли статус старших людей був дуже високим. У найдревніших державних утвореннях, які нам відомі – древньому Єгипті і Шумері (кінець IV тис. до н.е.) влада глави домашньої общини чоловіка – патріарха була абсолютною. Їй підкорялись його сини з дружинами, внуки, діти та всі інші особи, які були членами общини [7, с. 33], [9, с. 29]. Аналогічною була ситуація у древніх країнах Близького Сходу (Сирія, Фінікія, Палестина) на межі III і II тисячоліть до н.е., де глава сім'ї розпоряджався життям і майном не тільки своїх жінок та дітей, але також членів сімей своїх синів, усиновлених осіб, рабів [8, с. 218]. Подібний деспотизм панував і у Вавилонському царстві. Згідно із законами царя Хаммурапі, сім'ю очолював старший за віком чоловік, якому були підвладні решта членів родини.

Нерівність у сім'ї межувала із рабством. У разі потреби (наприклад, щоб сплатити борг) глава сім'ї міг продати у рабство будь-якого члена родини [9, с. 43]. У вавилонян непоштиве поводження з батьками і старшими каралося законом [10, с. 144]. Таку ж владу мав глава сім'ї і у Ассирії [17, с. 170]. Більш демократичними були звичаї у древній державі персів [4, с. 54-55], Древній Індії [9, с. 85] та Набатеїському царстві [19, с. 723], де глава сімейства мав право на майно, але не на життя членів своєї родини.

Статус найстаршого у сім'ї чоловіки не зазнав практично ніяких змін навіть через декілька тисяч років, у державних утвореннях пізнішого періоду. Наприклад, у Древньому Римі згідно із Законом XII таблиць (451 – 450 рр. до н.е.) необмежене і деспотичне право батька поширювалось на все майно римської сім'ї та на усіх членів родини. Положення сина мало чим відрізнялось від положення раба. Його, як і раба, батько міг віддати в найми, продати і покарати аж до смерті (хоча в останньому випадку звичай вимагав сімейного суду) [11, с. 212], [13, с. 513]. Тіт Лівій описує випадок, коли цар Тарквіній (V ст. до н.е.) не встиг розібрати справу між батьком і сином, на що один з присутніх сказав, що тут немає що розбирати. Достатньо декількох слів: “Не послухаєш батька – буде гірше” [13, с. 55].

Згаданий закон відміняв більш демократичну норму введenu другим римським царем Нумом Помпілієм (715–673 рр. до н.е.), який обмежував право продажу сина батьком. Батько не міг продати одруженого сина, якщо шлюб було укладено з волі і за бажанням батька. Цар розумів, що жінка виходить заміж за вільну людину і не може жити з рабом [15, с. 145].

На відміну від Древнього Риму, де влада батька над дітьми (включно з внуками, правнуками і т.д.) була повною і пожиттєвою, ситуація у Древній Греції була більш демократичною. Тут досягнення повноліття, одруження чи внесення у списки громадян виводили дітей з під батьківської опіки [12, с. 24]. Однак традиція продавати дітей, очевидно, існувала і у греків. Зокрема, Плутарх, описуючи правління Солона зазначив, що Солон заборонив продавати дочок і сестер, за винятком, якщо їх зловлять на злочинному зв'язку з чоловіком [15, с. 179]. З часом, римські закони стали також більш ліберальні. Зокрема, продаж дітей батьком був визнаний незаконним, але по суті всевладність батька стосовно власних дітей зберігалася завжди [22, с. 110].

Високий статус старих людей у найдавніших державах безпосередньо пов'язаний з функціями, виконання яких це суспільство на них покладало, а вони були різноманітними – судові, адміністративні, культові і навіть фіскальні. У древньому Китаї (I тис. до н.е.) сільські обшинні органи самоврядування обиралися простими людьми з числа старійшин. До їх функцій належали збір податків, підтримання порядку у громаді, вони очолювали місцевий культ [18, с. 360], [20, с. 60]. Ради старійшин (іноді

спільно з вождем) керували общинами в багатьох державних утвореннях того часу: у Месопотамському царстві, у Древньому Єгипті (IV-III тис. до н.е.) [20, с. 71, 75], у древній Сирії і Фінікії [8, с. 218], в Ашшурі (Ассірія III-II тис. до н.е.) [6, с. 101] та у Еламі (Древній Іран, III тис. до н.е.) [6, с. 136].

У структурі судових установ древньої ассірійської держави існував окремий вид суду, що формувався виключно зі старих людей. У їх обов'язок входило видавати дівчат заміж і розбирати скарги про перелюб [19, с. 691].

Приклад культової ролі людей старшого покоління знаходимо в історії Древньої Греції, де турботу про підтримання і служіння священному негасимому вогню (в Дельфах і Афінах) покладалася не на дівчат, а на старих дів [15, с. 136], а також у Шумері, де культовими діями керував найстарший з мужчин [17, с. 196].

Однак безвідносно до посад і виконуваних функцій, старша людина, як правило, користувалася у давньому суспільстві повагою. Зокрема, у Древній Греції (елліністичний період) звичай вимагав, щоб при зустрічі зі старим, молодий поступився йому дорогою і зійшов зі шляху, а якщо старша людина заходила в приміщення – молоді мали встати з місця [4, с. 101], [15, с. 107]. Певними винятками тут може бути древня Індія, а також Древня Греція у класичний період. Як зазначає Страбон, завдяки традиціям і певним рисам характеру, індуси не надавали жодних переваг старим людям тільки з причини їхнього віку. Повагу останні могли завоювати лише завдяки своїй мудрості [19, с. 660]. Не була старість на перших ролях і у класичній Греції, де панував культ молодості, сили та краси. Завдяки політичній реформі Солона у Афінах можливість громадян займати високі посади була пов'язана з їх майновим статусом, а не з віком. Зважаючи на те, що йому довелося видати декрет з погрозою позбавляти громадянства тих, хто відмовляється утримувати своїх батьків, стосунки між поколіннями у той час були далекими від гармонійних [25, с. 18, с. 73]. Старість у Греції дочекалася свого "зоряного" часу, однак це сталося пізніше, в епоху еллінізму і було пов'язане зі створенням герусій.

У древніх греків старших осіб, які займали почесні посади, називали *геронтами* [19, с. 300]. Творцем ради старійшин у Спарті ("герусії") був Лікург. Цей орган складався з 28 старійшин та двох царів і врівноважував за потреби демократію народу і деспотизм монархів. У разі смерті одного з геронтів, на його місце обирався громадянин, який користувався повагою і мав вік більше 60 років [15, с. 96-97; с. 117]. Про високий статус цього органу, свідчить, зокрема, те, що у Спарті на нарадах геронтів був присутній цар [4, с. 275]. Ради старійшин були і в інших давньогрецьких містах, зокрема в Ефесі, Кротоні, Коринті [25, с. 75], а також на острові Крит [19, с. 460] і у Карфагені [2, с. 60-61].

У Греції існували вікові обмеження на зайняття певних посад.

Наприклад, щоб стати архонтом чи скарбником потрібно було мати 10 річну дитину від офіційного шлюбу, а суддя повинен був мати не менше 60 років [25, с. 75-76].

Традиція глибокої поваги до старших людей та делегування їм повноважень управління державою існувала і в Древньому Римі. Перший римський сенат утворив Ромул, який вирішив – як пише Тіт Лівій – “...додати до сили мудрості” [13, с. 16]. До сенату було обрано 100 старійшин, яких прозвали батьками з причини виказаної їм честі, а їх потомство назвали патриціями [13, с. 16], [15, с. 64-65]. Практично з моменту свого створення римський сенат став виконувати не лише дорадчі, але й важливі політичні функції. Зокрема, хоча наступного після Ромула царя обрав народ, але сенат настояв, що царем він стане лише після його затвердження сенатом [13, с. 25]. Цар з усіх питань радився із сенатом. Згодом традиція обирати до сенату лише старійшин була втрачена. Так Брут розширив римський сенат до 300 осіб за рахунок знатних людей, а Гай Гракх – до 600 осіб [13; с. 54; с. 64; с. 518].

У Древньому Римі старих людей обирали не тільки до сенату, але й на найвищі державні посади. Про це свідчить обрання другим консулом Спурія Лукреція, який з причини свого похилого віку через декілька днів після обрання помер [13, с. 70]. Виконували вони і важливі представницькі функції. Так, коли перед війною з Римом латиняни відправили на перемовини в римський сенат послів, то це були старійшини [13, с. 367].

Однак поступово у Римі все виразніше починає виявлятися тенденція відмови від послуг старійшин у політичному і господарському житті. Головну роль починають відігравати інші статусні характеристики – багатство, походження, особисті якості. Хоча вікові обмеження для зайняття певних посад продовжували існувати (наприклад, щоб стати квестором потрібно було мати мінімум 30 років, претором – 40 років, 43 роки – консулом., 35 років – суддею), однак такий віковий ценз свідчив радше на користь зрілих людей, ніж старих. Існувала тенденція до нівелювання цих вікових бар'єрів. Наприклад, Август зменшив віковий ценз для суддів до 30 років [14, с. 349].

Великою повагою у древньому світі користувалися батьки. Згідно із законами Хаммурапі, неповага до батьків каралася дуже суворо: “Якщо син вдарив свого батька, то йому повинні відрубати руку” [17, с. 50].

Про ставлення до батьків у Древньому Римі може свідчити такий факт, що там не існувало жодного закону щодо покарання за вбивство батьків (парріцид). Ромул прирівняв вбивство будь-якої людини до вбивства батьків. Плутарх зазначає, що “...якщо перше прирікало людину на прокляття, то друге було просто неможливим”. За його свідченням, за 600 років у Римі не було зафіксовано жодного злочину такого роду, настільки глибокою було

повага до батьків [15, с. 77]. Страбон переказує історію про “поштивих синів Амфінома та Анатія”. Коли розпочалось виверження вулкану Етна, вони взяли на плечі своїх батьків і таким чином врятували їх [19, с. 248].

Однак стосунки між поколіннями не мали тільки одновекторного характеру (обов'язки і покора молодших стосовно старших). У різні часи в деяких країнах закони накладали певні обов'язки і на батьків. Так, за законами Хаммурапі (Древній Вавилон при бл. 1700 р. до н.е.) батько не мав права позбавляти сина спадку, якщо син не здійснив злочину, і повинен був навчити його своєму ремеслу [6, с. 100]. У греків, з метою розвитку ремесел в Афінах, Солон видав закон, за яким син не зобов'язаний утримувати батька, якщо він не віддав його навчатися ремеслу. За його ж законом, діти, народжені від гетер, не зобов'язані утримувати батька. Бо такий батько бере жінку не заради дітей, а заради насолоди, отримує нагороду і не має право на підтримку дітей, для яких сам факт народження вже є ганьбою [15, с. 178-179].

Важким гріхом у державах древнього світу вважалося вбивство батьків. Зокрема Геродот описує історію із заснування іонійцями колонії Мілет. Іонійці не взяли з собою жінок, а одружилися на місцевих, повбивавши при цьому їхніх батьків. Жінки запряглися, що не їстимуть разом з ними, не називатимуть їх по імені і перекажуть це своїм дочкам, щоб і вони чинили так. Цей же автор стверджує, що у персів ніхто і ніколи не вбивав своїх батька чи матір, а якщо таке й траплялося, то робили це усиновлені, або байстрюки [4, с. 55, 57].

Такі ж звичаї панували і на Піренейському півострові на межі тисячоліть. Страбон, описуючи звичаї деяких тутешніх племен, зазначає, що тих хто вбив своїх батьків там каменували. За даним цього ж дослідника, надзвичайно шанували старість й албанці [19, с. 151; с. 477].

Однак у деяких народів в давні часи мав місце геронтоцид і навіть парріцид та канібалізм стосовно батьків та інших людей похилого віку. Переважно ці явища описані в окремих племен і вони практично відсутні у випадку державної форми правління. Головними причинами цих явищ були звичаї, релігійний ритуал або відсутність харчових ресурсів.

Геродот і Страбон описують звичаї племен массагетів та ісседонів. У массагетів старих людей приносили у жертву їх родичі, після чого варили м'ясо і поїдали його. Того, хто помирав від хвороби, вони закопували в землю або викидали диким звірям і вважали це великим нещастям для померлого [4, с. 77], [19, с. 485]. Ісседони не вбивали старих людей, а після смерті перемішували їх м'ясо з м'ясом жертвних тварин і влаштовували учту [4, с. 186]. Такі ж звичаї мали деякі племена, що населяли древню Індію (калпатії та падайї) [4; с. 146, с. 163-164]. Інше плем'я – дербіки, вбивали мужчин, що досягли 70 років і їх з'їдали найближчі родичі. Для ритуалу не

використовували чоловіків, які померли до 70 років і старих жінок (вони вважали, що їстоту жіночої статі їсти не можна) [19, с. 491]. Подібні ритуали існували у орді ногайських та киргизьких татар [3, с. 708, с. 712], а також у диких племен, які населяли великий острів біля Британії [19, с. 191].

Зрозуміло, що канібалізм цих племен мав ритуальний характер. Як зазначає Н. А. Рибаківа, вбивство старих людей зовсім не означало, що за життя вони не користувались повагою. Навпаки, принесення в жертву богам саме старих людей можна розглядати як визнання їх високого статусу [16, с. 29]. При цьому жертва мала відповідати певним критеріям (досягти певного віку, бути здоровою). Можливо, древні вважали, що споживання м'яса померлих або убитих родичів, яких вважали покровителями сімейства, спричиняє набуття позитивних якостей предків, сприяє зв'язку поколінь, захищає від темних сил.

Іноді вбивство старих людей було спричинене чинниками економічного характеру, зокрема браком харчових ресурсів. Страбон описує закон, який існував на о. Кеос у Середземному морі. Тут усім особам, які досягли віку 60 років, давали цикуту, аби решті вистачало харчів. Одного разу цей острів в облогу взяли афіняни. Островитяни вирішили вбити найстаріших жителів. Довідавшись про це, греки зняли облогу, що може бути свідченням глибокої поваги греків до старості [19, с. 462]. Подібний випадок описує Геродот. Коли перський цар Дарій запитав у греків, скільки їм дати грошей, аби вони з'їли свого померлого батька, ті відповіли, що не зроблять цього ні за які гроші. На думку Геродота, це є доброю ілюстрацією сили звичаю у різних народів [4, с. 146].

Однак у деяких випадках ці явища не мають логічного пояснення і були спричинені, очевидно, дикістю звичаїв. Наприклад, Страбон описує звичаї согдійців та бактрійців (проживали на території сучасних Узбекистану, Таджикистану та Афганістану). Бактрійці, людей старих і змучених хворобами, кидали собакам, яких спеціально утримували для цього і називали "могильщиками" [19, с. 488].

Висновки. Ставлення до старих людей в античний період визначалася різними чинниками (релігійними поглядами, культурними традиціями, звичаями, законами, економічною необхідністю) та коливалася у дуже широких межах (від геронтократії до парріциду). У перших державних утвореннях цього періоду (Шумер, Єгипет, Сирія, Палестина, Фінікія) владні повноваження глави сімейства були практично необмежені. Життєва мудрість, знання культурних звичаїв, релігійних вірувань, господарський досвід – все це забезпечували високий соціальний статус і моральний авторитет людей похилого віку, закріплювалося у традиції, а згодом і у законах, що дозволяло їм виконувати різноманітні функції (політичні, обрядові, управлінські). Дещо згодом (у Древній Греції та Римі) домінування старшої вікової страти збереглося, однак поступово окрім похилого віку

важливого значення починають набувати також інші статусні характеристики старійшин (матеріальний стан, походження, освіта, особистісні риси). Як зауважує Н. С. Глуханюк, вік залишився важливою передумовою для росту у соціальній ієрархії, але не гарантував цього [5].

У спільнотах з недержавною формою правління соціальне становище старших людей було більш варіативним. Хоча повага до віку, як правило, була домінуючою, однак у деяких племенах, або під дією певних чинників (загроза голоду, традиції) старі люди зневажалися, або їх навіть могли убивати. Як бачимо, в історії соціальної геронтології можна знайти численні приклади того, як рівень ставлення громади до людей похилого віку визначався рівнем цивілізаційного розвитку і культури певних народів (племен). Чим вищим був рівень розвитку суспільства, тим більш толерантним було ставлення до старих людей. І навпаки, чим більш дикунськими були звичаї, традиції і спосіб життя давніх племен, тим більш нелюдським і жорстоким було ставлення до старих батьків та інших осіб похилого віку.

Підсумовуючи в цілому проблему ставлення суспільства до старих людей можна сказати, що в переважній більшості, як свідчить історія, це ставлення мало прагматичний характер. Однак цей прагматизм мав різні прояви, серед яких можна виділити два найбільш поширені: інтелектуально-емпіричний та економічний. Перший був властивий для високорозвинутих суспільств (Римська імперія, стародавня Греція). Він полягав у намаганні використати той величезний потенціал, яким володіють старі люди у цілях управління державою, виконання різноманітних функцій (розпорядчі, судові, військові та ін.). З часом, тут відбулася еволюція, що характеризувалася появою елементів певного відбору – якщо раніше повагою користувалися усі старі люди, то пізніше цими особливими привілеями користувалися лише ті, які були мудрими, досвідченими і здатними реалізовувати управлінські функції. Цей прояв був тісно пов'язаний з повагою, високим соціальним статусом старості, певними традиціями, етикою у стосунках між поколіннями.

Натомість другий, економічний, був властивий більшості низькорозвинутих суспільств (племен), які виявляли стосовно них ставлення засноване на жорстокості, агресивності, а іноді звірячих та дикунських практиках (вбивство, канібалізм, цькування собаками). Цей підхід, на жаль, проявляється і нині (байдужість суспільства до проблем старшої вікової групи, віддавання батьків до притулків, приниження батьків сучасними "борцями" за права дітей, висміювання сімейних цінностей та прищеплення дітям зневажливого ставлення до батьків та старших людей у ЗМІ). У боротьбі з цими негативними проявами важливу роль може відіграти історичний досвід шанобливого ставлення до старших людей, який варто більш активно і творчо використовувати в сучасних умовах.

Використана література:

1. *Александрова М. Д.* Проблемы социальной и психологической геронтологии / М. Д. Александрова. – Л. : Изд-во Ленингр. Ун-та, 1974. – 136 с.
2. Арістотель. Політика / пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. – К. : Основи, 2000. – 239 с.
3. *Гваньїні О.* Хроніка європейської Сарматії / Олександр Гваньїні ; упорядкув. та пер. з польськ. о. Юрія Мицика. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2007. – 1006 с.
4. Геродот. Історії у дев’яти книгах / переклад, передм. та прим. А. О. Білецького. – К. : Наукова думка, 1993. – 575 с.
5. *Глуханюк Н. С., Гершкович Т. Б.* Поздний возраст и стратегии его освоения / Н. С. Глуханюк, Т. Б. Гершкович. [Изд. 2-е, дополн.]. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2003. – 112 с.
6. Джерело: www.e-reading.org.ua/download.php?book мова – російська, загол. з екрану Древние цивилизации / С. С. Аверинцев, В. П. Алексеев, В. Г. Ардзинба и др. ; под. общ. ред. Г. М. Бонгард-Левина. – М. : Мысль. – 1989. – 479 с.
7. *Дьяконов И. М.* Возникновение земледелия, скотоводства и ремесла. Общие черты первого периода истории древнего мира и проблема путей развития / И. М. Дьяконов ; под ред. И. М. Дьяконова, В. Д. Нероной, И. С. Свенцицкой // История древнего мира. – Изд. 2-е исправл. – М. : Наука, 1983. – С. 27-48.
8. *Дьяконов И. М.* Сирия, Финикия и Палестина в III-II тысячелетии до н.э. / И. М. Дьяконов ; под ред. И. М. Дьяконова, В. Д. Нероной, И. С. Свенцицкой // История древнего мира. – Изд. 2-е исправл. – М. : Наука, 1983. – С. 215-235.
9. *Жидков О. А.* История государства и права Древнего Востока / О. А. Жидков. – М., 1963. – 92 с.
10. *Клочков И. С.* Духовная культура Вавилонии: человек, судьба, время / И. С. Клочков. – М., Наука. – 1983. – 207 с.
11. Культура Древнего Рима. [в 2-х т.]. – /редкол.: Ю. К. Колосовская, А. И. Павловская, Е. М. Штаерман, В. М. Смирин ; отв. ред. Е. С. Голубцова. – М. : Наука, 1985. – Т. I. – 432 с.
12. Культура Древнего Рима. [в 2-х т.]. /редкол.: Ю. К. Колосовская, А. И. Павловская, Е. М. Штаерман, В. М. Смирин ; отв. ред. Е. С. Голубцова. – М. : Наука, 1985. – Т. II. – 398 с.
13. *Ливий Т.* История Рима от основания города / Тит Ливий. – [научное издание]. – М. : Наука, 1989. – Т. I. – 576 с.
14. *Монтень М.* Проби. [у трьох книгах]. – Книга перша / Мішель Монтень [пер. з фр.]. – К. : Дух і літера, 2005. – 365 с.
15. Плутарх. Избранные жизнеописания [в 2-х томах]. – Т. I / Плутарх [пер. с древнегр.]. – М. : Правда, 1986. – 592 с.
16. *Рыбакова Н. А.* Феномен старости : монография / Н. А. Рыбакова. – Москва-Псков : Изд-во Псковского обл. ин-та повыш. квалиф. работн. образцов, 2000. – 169 с. [електронний ресурс] Режим доступу : <http://derjava.pskov.ru/filos/filospublic/2686/> мова – російська, загол. з екрану
17. *Садаев Д. Ч.* История древней Ассирии / Давид Челябович Садаев. – М. : Наука, 1979. – 247 с.
18. *Степугина Т. В.* Китай в первой половине I тысячелетия до н.э. / Т. В. Степугина ; под ред. И. М. Дьяконова, В. Д. Нероной, И. С. Свенцицкой // История древнего мира. [изд. 2-е исправл.]. – М. : Наука, 1983. – С. 350-362.
19. Страбон. География / Страбон ; под. общ. ред. С. Л. Утченко. – Л. : Наука, 1964. – 943 с.
20. *Томсон Дж.* Исследования по истории древнегреческого общества : в 2-х т. – Т. II. Первые философы / Дж. Томсон. – М. : Изд-во Иностранной литературы, 1959. – 371 с.
21. *Томсон Дж.* Исследования по истории древнегреческого общества. Доисторический эгейский мир / Дж. Томсон. – М. : изд-во Иностранной литературы, 1958. – 659 с.
22. *Хёфлинг Г.* Римляне, рабы, гладиаторы: Спартак у ворот Рима / Гельмут Хёфлинг ; пер. с нем.: послесл. и коммент. Е. В. Ляпустиной. – М. : Мысль, 1992. – 270 с.
23. *Beauvoir S.* Starość. / Simone de Beauvoir // Wydawnictwo Czarna Owca. – Warszawa. – 2011. – 648 s.
24. *Crandall R. C.* Gerontology. A behavioral science approach / Richard C. Crandall. – Second edition. – Philadelphia : McGraw-Hill Inc., 1991. – 618 p.
25. *Minois G.* Historia starości. Od antyku do renesansu / Georges Minois // Oficyna Wydawnicza Volumen. Wydawnictwo Marabut. – Warszawa. – 1995. – 336 s.

26. Simmons L. W. Attitudes toward ageing and the aged, primitive societies / Leo W. Simmons // J. Of Gerontology. – 1946. – V. 1. – P. 72-95.

РОБАК В. Є. Старость в древнем мире: образовательно-геронтологический контекст.

В статье рассмотрено роль и значение людей преклонного возраста в стародавнем мире. Показано, что практически во всех государственных образованиях того времени старость имела высокий общественный статус, а функции, которые возлагались на эту возрастную когорту, были почетными и ответственными. В сообществах, где отсутствовала государственная форма правления, положение людей старшего возраста было более вариативным и определялось разными факторами: обычаям, религиозной практикой, экономической ситуацией. Делается вывод о социально-педагогической ценности опыта уважительного отношения к старости для образовательно-геронтологической работы в современных условиях.

Ключевые слова: старость, люди преклонного возраста, стародавний мир, образовательная геронтология.

ROBAK V. E. Old Age in the Ancient World: Educational and Gerontological context.

The author considers the role and the importance of the elderly in the ancient world. The article shows that in almost all state entities of that time the old age had high social status, and functions relied on this age cohort were honourable and responsible. In the communities with no state government the position of the older people was more variant and determined by various factors: tradition, religious practice, economic situation. It is concluded about social and pedagogical value of the experience of respect for the old age for educational and gerontological work in modern conditions.

Keywords: old age, the elderly, ancient world, educational gerontology

Сиротюк Т. А.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ВОКАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК

У статті розглянуто питання, що стосуються педагогічних аспектів формування у студентів виконавських умінь і навичок у процесі навчання в Інституті мистецтв. Розкрито основи розвитку у майбутніх спеціалістів специфічних способів виконання професійних дій у справі вокального навчання.

Ключові слова: вокально-виконавські вміння і навички, навчання студентів співу, педагогічний процес, педагогічні умови.

Завданням навчально-виховного процесу у вищому музичному навчальному закладі є формування особистості молодого фахівця, озброєного системою музичних знань, умінь і навичок професійної діяльності, який володіє основами виконавської і педагогічної майстерності [1].

У вокальній педагогіці навчання співу розглядається як процес опанування основними механізмами голосоутворення: акустичними